

Száz éves a Védőnői Szolgálat

Elhangzott: Semmelweis Egyetem Baráti Köre rendezvény
2015. május 27.

A kezdetek

A szülőanyák védelemről már a tizenkilencedik században is történtek kezdeményezések. Semmelweis Ignác szülész tanár felfedezésének köszönhető, hogy a higiénés szabályok szigorú betartásával a gyermekágyban elhunyt anyai halálozások száma rohamos csökkenést mutatott.

A huszadik század beköszöntével a nagyvárosokban és főleg a főváros területén fokozódtak a közegészségügyi és szociális problémák. Majd az első világháborús események még tovább fokozták a nehézségeket. Csak néhányat említve, a nemzet számbeli gyarapodásának csökkenése, a fertőző betegségek gyakorisága, a csecsemők egy éves kora előtti elhalálása (100 csecsemőből 20-22 nem élte meg az egy éves életkorát). Az egyre rosszabbodó viszonyok mind sürgetőbbé tették a problémák megoldását az anya és csecsemővédelmi munka területén. A korszak haladó gondolkodású orvosai, közméltóságot betöltő politikusai, nemes lelkű arisztokratái felismerték és támogatták az anya-és csecsemővédelemre irányuló segítő munka szükségességét, valamint javaslatot tettek egy országos szervezet kiépítésére.

I. Országos Stefánia Szövetség (1. sz.. kép)

1. sz. kép: A Stefánia Szövetség jelvénye

Kezdeményező Bárczy István, Budapest székesfőváros polgármestere és dr. Madzsar József orvos, szociálpolitikus voltak. A Szövetség programtervezetét Madzsar szerkesztette és az alakuló ülés elé terjesztette. A Szövetség névadását, védnökségét gróf Lónyai Eleménné Stefánia hercegasszony vállalta. (2. sz. kép)

2. sz. kép: gróf Lónyai Eleménné Stefánia hercegasszony

Az Országos Stefánia Szövetség ünnepélyes alakuló ülését **1915. június 13-án** az Újvárosháza közgyűlési termében tartották.

A **dátum történelmi jelentőségű**, mivel ekkor kezdődött Magyarországon az anya- és csecsemővédelem intézményes szervezése. **Száz évvel** ezelőtt a Szövetség keretében indult útjára Magyarországon a védőnői munka.

A Szövetség programjának célja: „a csecsemő halandóság csökkentése, ennek révén pedig a nemzet számbeli erősítése és feljavítása”, valamint a tudatlanság és babona elleni küzdelem voltak. A munka szervezésében a korszak neves orvos professzorai is közreműködtek, többek között

dr. Tauffer Vilmos szülész tanár, (3. sz. kép)

dr. Bókay János (4. sz. kép) és

dr. Heim Pál (5. sz. kép) gyermekgyógyász professzorok.

3. sz. kép: dr. Tauffer Vilmos szülész, egyetemi tanár

4. sz. kép: dr. Bókay János gyermekgyógyász, egyetemi tanár

5. sz. kép: dr. Heim Pál gyermekgyógyász, egyetemi tanár

A Stefániás védőnők feladata volt a terhes és gyermekágyas anyák, valamint az újszülöttek, csecsemők és 3 éves korig a kisgyermek gondozása védőintézetben és otthonukban.

Az I. Világháború és a forradalmak utáni években a Szövetség igen nehéz anyagi helyzetbe került. A segítséget 1920-ban és 1921-ben az Amerikai Vöröskereszt és a Hollandi Misszió jelentős anyagi és erkölcsi támogatása jelentette, megindulhatott az anya- és csecsemővédelmi munka újjászervezése. A Szövetség ügyvezető igazgatója **dr. Keller Lajos**, jogász, szociálpolitikus lett, aki nagy akarással, jó szervező képességével irányította az anya, és csecsemővédelmi munkát.

A Szövetség már 1915. novemberben indította az első önkéntes védőnői tanfolyamot, kéthetes kurzussal. A képzési időtartamok fokozatosan emelkedtek, 6 hét, 3 hónap, 1 év és végül 1925 évben a **képzés időtartamát két évre** emelték. A sikeres vizsgák után a hallgatók **Bizonyítványt** kaptak, mely a hivatásos anya és csecsemővédőnői tisztre képesítette a végzeteket.

A m. kir. belügyminiszter **1941. január 1-től országosan az anya és csecsemővédelmet az általános egészségvédelmi (zöldkeresztes)**

szolgálat feladatává tette, megszüntetve ezzel az Országos Stefánia Szövetséget.

A rendelet Budapestre nem vonatkozott, a fővároshoz intézett belügyminiszteri leirat, az anya és csecsemővédelmi szervezet irányítását és munkáját a székesfőváros kezelésébe utalta. A jogutód intézmény **Budapest Székesfőváros Anya és Csecsemővédelmi Intézete** elnevezéssel, 1946-ig az államosításig tovább működött.

II. Zöldkeresztes egészségvédelem (6. sz. kép)

6. sz. kép: Zöldkeresztes jelvény

A magyarországi egészségvédelmi hálózat kialakításában és az új közegészségügyi szervezet létrehozásában jelentős szerepe volt a **Magyar Királyi Országos Közegészségügyi Intézet** munkájának. Az intézet 1927-ben kezdte meg működését, első igazgatója **dr. Johan Béla** (7. sz. kép) orvos, egészségügyi szervező volt. Az **Intézet Külső Munkák Osztályának** feladata volt, hogy szervezze meg a falusi

egészségvédelmi munka a zöldkeresztes egészségvédelem rendszerét és végezze annak irányítását.

7. sz. kép: dr. Johan Béla orvos, a Magyar Királyi Országos Közegészségügyi Intézet igazgatója

Az első zöldkeresztes mintajárás 1927-ben a gödöllői járásban szerveződött, ezt követték a mezőkövesdi, berettyóújfalui, a váci és a többi járási szolgálatok.

Az egészségvédelmi munka célja:

- a falun élő lakosság egészségügyi és szociális helyzetének javítása,
- a fertőző betegségek elleni küzdelem,
- a közegészségügyi állapotok javítása és ennek érdekében a falusi egészségvédelmi hálózat kiépítése voltak.

A helyi munka vezetői: hatósági körorvosok és a melléjük beosztott, az egészségvédelem minden ágában kiképzett **zöldkeresztes védőnők** voltak. Az orvosok és a védőnők általános családgondozást végeztek.

A zöldkeresztes védőnők tevékenységi köre:

1. anya,- csecsemő és kisgyermekvédelem,
2. óvodai, iskola-egészségügyi munka,
3. nemi betegségek és tuberkulózis elleni küzdelem,
4. szegény betegek otthoni ápolásának megszervezése,
5. szociális gondozás

A védőnők számára kötelező volt az egyenruha viselése és a Zöldkeresztes jelvény kitűzése. (8. sz. kép)

Munkájukat:

- az egészségház tanácsadóiban
- a családok otthonában látogatással
- óvodában, iskolában tisztasági és szűrővizsgálatok alkalmával végezték.

8. sz. kép: Zöldkeresztes védőnő szolgálati öltözékben

A védőnőket az Országos Közegészségügyi Intézet alkalmazta, egészségügyi védőnői beosztásban, tanítónői fizetési besorolásban.

A zöldkeresztes védőnőképzés

1927-ben a Debreceni Egyetem keretében működő Ápolónő és Védőnőképző Intézet indította az első zöldkeresztes védőnői tanfolyamot kettő éves képzési idővel. Az iskola igazgatója a Belgyógyászati Tanszék vezetője dr. Csiky József belgyógyász professzor volt.

A budapesti védőnőképzés 1930-ban kezdődött a Magyar Királyi Állami Ápolónő és Védőnőképző Intézetben az Országos Közegészségügyi Intézet irányításával.

Az intézet első főnök asszonya Wacker M. Alexandra oktató védőnő volt.

Az intézet korszerű oktatási eszközökkel rendelkezett és a hallgatók számára kényelmes kollégiumi elhelyezést biztosított.

A képzésben kettő év alatt elméleti és gyakorlati részek váltották egymást, a záróvizsga sikeres letétele után a hallgatók kettős, ápolónő és védőnő végzettséget igazoló oklevelet kaptak.

Az OKI irányításával létesült képző intézmények:

1930. Budapest

1938. Szeged

1939. Kassa

1940. Kolozsvár

A képzési idő és a tananyag azonos volt minden intézetben.

Munkahelyre történő kinevezésüket is az OKI irányította, munkájuk megkezdése előtt hivatali esküt tettek.

Hivatalos **Igazolvánnyal** is rendelkeztek, mely –szükség esetén biztosította számukra a hatósági intézkedés megtételét.

Az OKI által létrehozott Zöldkeresztes Egészségvédelmi munka valamint az iskolák a védőnők képzése olyan alapokat teremtettek, melyeket az 1945-ben újrainduló védőnői munkában és a képzésben is alkalmazni tudtak.

III. A védőnői munka alakulása 1945-1975

A második világháborúban az egészségügyi intézmények is súlyos károkat szenvedtek, számos orvosi állás betöltetlen volt, a kórházak, rendelők műszeres és gyógyszeres ellátottsága még a legalapvetőbb igényeket sem tudta kielégíteni.

Az egészségvédelmi szolgálatok és az ott dolgozó védőnők száma is erősen megfogyatkozott. A háború befejezésével az egészségügyben is elkezdődött az újjáépítés időszaka.

1945-től az egészségügy irányítása a **Népjóléti Minisztériumhoz** tartozott, többek között az Országos Közegészségügyi Intézet is.

Ebből adódóan az egészségvédelmi **munka újjászervezése az OKI feladata** lett, az előző Zöldkeresztes rendszer alapján. Az igen nehéz körülmények ellenére már **1945. év** második félévében **364** egészségvédelmi körben **536** védőnővel megkezdődött a munka.

1948-ban a **népjóléti miniszteri rendelet** megszüntette a zöldkeresztes egészségvédelmi szolgálat elnevezést és annak rendelkezéseit és **intézkedett az állami egészségvédelemről.**

Az egészségvédelmi szolgálatban orvosok és különböző középfokú egészségügyi végzettséggel rendelkezők dolgoztak, a védőnők is ebben a szolgálatban tevékenykedtek, állami alkalmazottak voltak, szolgálati helyükre történő kinevezésüket a Népjóléti Minisztérium intézte.

A védőnők feladatai hasonlóak voltak a zöldkeresztes egészségvédelemben végzett eddigi munkájukkal.

1950-ben megalakult az **Egészségügyi Minisztérium**, az egészségügy központi irányítása, ellenőrzése, többek között a védőnői munka és a képzés is a felügyelete alá tartozott. Megjelent az új miniszteri utasítás, mely további feladatokat határozott meg a védőnők számára.

Néhány ezek közül:

- rendszeres kapcsolattartás a kórházakkal,
- felhívás a természetes táplálás fontosságára,
- anyatejadás szervezése,
- a 3 éven felüli korcsoportból csak a szakgondozást igénylők látogatása,
- a körzeti orvos rendelőjében naponta 2 munkaóra eltöltése, segédkezés a betegek ellátásában,
- a körzetében lévő gyermekgondozási intézmények rendszeres látogatása, ellenőrzése, valamint a közegészségügyi hiányosságok jelentése a tanácsadó vezető főorvosának,
- a veszélyeztetett korú nők rákszűrésre küldése, tájékozódás a vizsgálatok eredményeiről, gyógykezelésről,
- a családgondozás keretében járványvédelmi és közegészségügyi munka végzése. (9. sz. kép)

9. sz. kép: Védőnői látogatás az 1950-es években

A kis települések nőgyógyászati és gyermekgyógyászati ellátását a mozgó szakorvosi szolgálat (M.SZ.SZ.) látta el.

A védőnők országban történő elhelyezése és a védőnői szakmai munka irányítása az **Egészségügyi Minisztérium IV. Főosztályának** hatáskörébe tartozott.

A körzeti védőnői munkáról **1961-ben** újabb egészségügyi miniszteri utasítás jelent meg, mely megszüntette a védőnő általános

családgondozási feladatait. Munkája során a terhes anyák a csecsemők, kisgyermek és az iskoláskorúak gondozását végezte. Kiemelt feladatként került meghatározásra, többek között az **Anyák iskolája** tanfolyam szervezése, az **anyatejes táplálás** propagálása, a kötelező **védőoltások** fontossága, a **D-vitamin** profilaxis, a **nevelőszülőkhöz** kiadott kisgyermek fokozott gondozásának figyelemmel kísérése.

Az Egészségügyi Miniszter **1973-ban** megjelent körzeti védőnők szervezeti és működési szabályzatában rögzítette, hogy a **védőnői tevékenység alapelve a megelőzés, módszere a gondozás.**

Feladatait: családlátogatáskor, terhesek munkahelyi látogatásakor, általános és szaktanácsadáson teljesíti, a tanulók ellátását, iskola-egészségügyi feladatai közben végzi.

A **védőnő az orvos beosztott munkatársa** volt, mindennapos munkáját irányította és ellenőrizte.

A **szakmai munka** irányítása, segítése, ellenőrzése a **vezető védőnők** feladata volt.

Védőnőképzés

Budapesten 1945. októberben indultak a háborút követően a védőnői tanfolyamok, a fővárosi Anya- és Gyermekevédelmi Intézetben, valamint az Országos Közegészségügy Intézet Ápolónő és Védőnőképző Intézetében. A budapesti iskola **vezetője Bazsik Renáta** oktató- védőnő volt.

A szegedi Védőnőképző Intézetben az újjáépítés befejezésével 1947. év októberében indult az oktatás a tanfolyam **vezetője Németh Mária** oktató –védőnő volt.

1954. évtől megszüntették a kettős védőnői, ápolónői végzettséget.

A felvételhez előírták az érettségi vizsga igazolását.

A képzés továbbra is kettő éves oktatási rendszerben történt.

A végzeteket egészségügyi védőnői vagy egészségügyi és szociális védőnői munkára alkalmasnak és képesítettnek nyilvánították.

1975. évben az Állami Védőnőképző Iskolákban befejeződött a magyarországi középszintű szakiskolai rendszerű védőnőképzés. (10. sz. kép)

10. sz. kép: A budapesti Állami Védőnőképző Iskola épülete
Budapest, XII. ker. Istenhegyi út 32.

IV. A védőnői munka alakulása 1975-2015

A védőnői munka történetében jelentős állomás volt az 1975. esztendő. Az orvostudomány fejlődése, az egészségpolitikai és családpolitikai intézkedések a védőnői tevékenységhez is több ismeretet és tudást követeltek. Az orvosok mellett olyan egészségügyi szakemberekre volt szükség, akik az anya, csecsemő, gyermekvédelmi és nevelési feladatok megvalósításában és azok eredményes

végrehajtásában alapos szakmai felkészültséggel, nagy önállósággal rendelkeztek. Ezek indokolták, hogy főiskolai szintre és három évre emelkedjen a képzés, erről rendelkezett a Minisztertanács 1046/1973. sz. határozata.

A főiskolát végzett védőnők felkészültségük alapján több önálló feladat elvégzésére szereztek ismereteket, munkájuk végzéséhez azonban még nem volt a feladatokat meghatározó rendelet.

Az első szabályozás a **33/1992-es** népjóléti minisztériumi rendeletben jelent meg, ebben meghatározásra kerültek a védőnők önálló feladatai a várandós anyák gondozásában. A várandós ellátásról megjelent legújabb **26/2014. (IV.8.) EMMI** rendelet a védőnő önálló feladatai mellett már tartalmazza a szülésznő feladatait is a várandós anyák ellátásában.

A magzati védelemről megjelent **1992. LXXIX.** törvény rendelkezett a **Családvédelmi Szolgálatok** létrehozásáról. A jelenleg is működő szolgálatokban, a feladatokat teljes körű önállósággal főiskolai végzettségű és speciális tanfolyamot végzett védőnő végezheti.

A kilencvenes évek közepén a szakma vezető képviselőinek többszöri kérésére megjelent az **5/1995. N. M.** rendelet a körzeti védőnői szolgálatról.

A szolgálat célja a családok egészségének megőrzésére irányuló preventív tevékenység, a betegség kialakulásának megelőzése érdekében végzett egészségnevelés.

A rendeletben megfogalmazódott a családgondozás, az **önálló védőnői** tanácsadás vezetése, a gyermek iskolába kerülését megelőző családlátogatás, a szűrővizsgálatok önálló végzése és az is, hogy védőnőt csak védőnő helyettesíthet.

A **49/2004. (v.21.) ESZCSM** rendelet a területi védőnői ellátásról 2005. január 1-től újra szabályozta a védőnők munkáját. A védőnői munka szakosodását tette lehetővé, területi és az iskolai munkában.

Meghatározott tanulói létszámú iskolában az iskola-egészségügyi ellátásban főállásban, iskolavédőnként dolgozhatnak.

A 2004-ben megjelent jogszabály alapvetően 2015-ben is érvényben lévő rendelkezés, azzal a kiegészítéssel, amelyet a **19/2010. (IV.22.) Egészségügyi Miniszteri** rendelet a védőnői szakterületet érintően néhány pontban megváltoztatott illetve újabb feladatokat meghatározott.

A védőnők az alapellátásban első sorban a megelőzés végzésére képzett, felsőfokú képesítéssel rendelkező szakemberek, akik közreműködnek a nő, - anya, - csecsemő, - gyermek, - ifjúember és a család egészségének védelmében, valamint a közegészségügyi, járványügyi, egészségfejlesztési, egészségnevelési feladatok végzésében.

A védőnő gondozási feladatait önállóan végzi az ellátási területén lakcímmel tartózkodó – a védőnői ellátást igénylő és bejelentő – személyeknél.

Működési területe: a tanácsadó helyisége, a családok otthona, a nevelési- oktatási intézmények, közösségi színterek.

Védőnői munkakörök: területi, iskolavédőnő, kórházi védőnő, anyatejgyűjtő állomás védőnője, családvédelmi szolgálat védőnője.

A főiskolai rendszerű védőnőképzés

Az Orvostovábbképző Intézet Egészségügyi Főiskolai Kar első ünnepélyes évnyitója 1975. szeptember 2-án volt. (11. sz. kép)

11. sz. kép: Az Egészségügyi Főiskola Kar ünnepélyes évnyitója
1975. szeptember 02.

Az első védőnői évfolyam főiskolai rendszerű képzése 1975/1976-os tanévben indult Budapesten és Szegeden.

A Védőnőszak első vezetői, **prof. dr. Frank Kálmán** gyermekgyógyász, **prof. dr. László János** szülész és a szegedi kihelyezett tagozaton **prof. dr. Szél Éva** gyermekgyógyász voltak.

Az oktatásban szerzett többéves tapasztalatok, valamint a védőnői szakmához kapcsolódó újabb ismeretek tanítása szükségessé tette a képzés változtatásait. **1993. évtől** a képzés időtartama **négy évre** változott és az oktatás jelenleg is ennyi ideig tart.

2015. évben az országban hat helyen történik védőnőképzés, Budapest, Szeged, Miskolc, Kaposvár, Szombathely és Nyíregyháza.

A védőnők fontos szerepet töltenek be a magyar népesség egészségének megőrzésében, az egészségfejlesztésben.

Hazánkban **egy évszázada** működik ez a prevenciós szolgálat, szerkezeti formájában, képzési tartalmában és az ellátandók körét tekintve a világon egyedülálló ellátási formában, mindenki számára ingyenes, elérhető, különös tekintettel a várandós anyák, a csecsemők, a kisgyermek, az iskoláskorúak egészségének védelmében, egészségtudatos megatartásuk kialakításában.

A Védőnöi Szolgálat méltó elismerése volt, hogy **2013-ban Magyar Örökség** lett, melyet oklevél és díszérme is igazol. (12. sz. kép)

12. sz. kép: Magyar Örökség Díj (2013)

2015. április 23. a Hungarikum Bizottság döntése alapján a **Védőnöi Szolgálat**, egészség és életmód kategóriában **Hungarikum** lett. (13. sz. kép)

2015. Április 23

A Magyar Védőnöi Szolgálat,
mint nemzetközileg is
egyedülálló, tradicionális ellátási
rendszer nemzeti büszkeségeink
között tudható

13. sz. kép: A Védőnöi Szolgálat Hungarikum (2015. április 23.)

Budapest, 2015. május 27.

Kahlichné prof. dr. Simon Márta